

موانع خدمات آموزش مکاتبه‌ای

سید کمال‌الدین حسینی

مسعود ایمانیان

چکیده

در عصر حاضر که عصر رشد سریع تکنولوژی و دانش است، علاوه بر گسترش آموزش‌های رسمی، توجه به آموزش‌های از راه دور و خدمات مکاتبه‌ای نیز مد نظر جوامع و سازمان‌های مختلف قرار گرفته است. این مقاله حاصل پژوهشی تحت عنوان بررسی میزان موفقیت و موانع طرح خدمات آموزش مکاتبه‌ای نهضت سوادآموزی استان خراسان می‌باشد. هدف اساسی طرح مذکور شناسایی میزان موفقیت طرح و موانع دستیابی به اهداف تعیین شده است که جامعه آماری آن سوادآموزان عضو طرح خدمات مکاتبه‌ای در شهرستان‌های استان خراسان (۲۴۶۵۵ نفر) هستند و نمونه تحقیق ۳۴۱ نفر است. در مرحله اول نه شهرستان به صورت خوشه‌ای انتخاب گردیدند و در مرحله دوم، نمونه به صورت طبقه‌ای متناسب تخصیص داده شد و نهایتاً از نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده گردید. یافته‌های آزمون‌های آماری نشان می‌دهد که مخاطبان مناطق محروم، خانم‌ها، جوانان و مجردین بیشتر طرح را مفید می‌دانند؛ در مجموع ۸۱/۹ درصد پاسخگویان ضمن اشاره به کاستی‌های طرح، آنرا مفید دانسته‌اند و مهم‌ترین فواید آن را افزایش سطح آگاهی (۷۳/۷ درصد)، افزایش توانایی خواندن و نوشتن (۳۵ درصد)، حل مشکلات و تربیت فرزندان (۲۲/۳ درصد) و پس از آن صرفه‌جویی در وقت، افزایش علاقه‌مندی به مطالعه، پرشدن اوقات فراغت، احساس مفید بودن و کمک به برنامه‌ریزی بهتر برای زندگی اعلام نموده‌اند. و مهم‌ترین کاستی‌های طرح را، مشکلات مربوط به مراسلات (۵۷/۲۲ درصد)، محتوای کتاب‌ها (۴۱/۶ درصد)، قوانین و مقررات (۴۱/۶۴ درصد)، نیروی انسانی (۳۷/۴۸ درصد)، تأمین بودجه (۵۸/۲۲ درصد) و مسائل مربوط به فراگیران (۴۷/۲ درصد) اعلام نموده‌اند، و در تدوین محتوا، تنوع، جذاب بودن، شادای بخش بودن، توجه به نیازهای جوانان و مجردین، حرفه‌آموزی و نیازهای محلی، در امر برنامه‌ریزی، رفع اشکالات مراسلات، برگزاری مسابقات، اطلاع‌رسانی گسترده‌تر، اعطای گواهینامه و بازدید و نظارت بیشتر مسئولین را پیشنهاد نموده‌اند.

کلید واژه‌ها: گروه پیگیر، سوادآموز، آموزش مکاتبه‌ای.

مقدمه

در عصر حاضر که عصر رشد سریع تکنولوژی و ارتباطات است، هنوز در بسیاری از کشورهای جهان از جمله ایران، نظام آموزش رسمی گسترش قابل توجهی نیافته است و همه ساله تعداد زیادی از کودکان لازم‌التعلیم به دلایل مختلف از جمله فقر اقتصادی، فقر فرهنگی و... مخصوصاً در مناطق محروم و دورافتاده از تحصیلات ابتدایی محروم می‌شوند و یا قبل از اتمام دوره ابتدایی ترک تحصیل می‌کنند و به جامعه بیسوادان و کم‌سوادان افزوده می‌شوند.

در این ارتباط، مبحث یادگیری از راه دور مورد توجه کشورهای مختلف قرار گرفته است. در کشورهای پیشرفته مفهوم یادگیری از راه دور در راستای برآورد نیازهای اطلاعاتی بزرگسالان در سطح آموزش عالی مطرح است، اما در کشورهای در حال توسعه این مفهوم بیشتر متوجه پایه ابتدایی است؛ زیرا سطح سواد برای تمامی افراد جامعه متوجه آموزش عالی نیست. اصولاً آموزش از راه دور برای افراد بزرگسالی که شاغل هستند، بسیار مؤثر است و حمایت سازمان یافته‌ای می‌طلبد تا آنها بر اساس وقت و علائق کاری خویش به گسترش مهارت‌ها و دانش خود پردازند.

اهمیت آموزش افراد بازمانده از تحصیل از آنجا بیشتر می‌شود که این گروه اغلب جزو افراد فعال جامعه بوده و بخشی از تولید و خدمات بستگی به میزان توانایی، کارایی و دانش آنان دارد و چنانچه آموزش آنان کمتر مورد توجه قرار گیرد، نمی‌توانند جامعه را به نحو شایسته‌ای متحول سازند، بنابراین بایستی برای ارتقای آگاهی و توانایی‌های آنان اقدامات جدی و اساسی صورت گیرد.

در ایران سازمان سوادآموزی به عنوان یکی از دستگاه‌های آموزشی که وظیفه آموزش افراد بازمانده از تحصیل و کم‌سواد را بر عهده دارد، در راستای اهداف خود از آموزش‌های از راه دور بهره‌مند شده است. این آموزش تحت عنوان طرح خدمات مکاتبه‌ای از سال ۷۶ به بعد به تدریج برای بزرگسالان کم‌سواد ارائه شد و طی آن فراگیران در راستای تکمیل فرآیند حضوری به نیمه‌حضوری و نیمه‌حضوری به غیر حضوری آموزش‌های لازم را به دست آوردند.

بیان مسأله

با توجه به رشد روزافزون علم و از سوی دیگر عدم امکان تحصیل گروهی از مردم و محروم ماندن آنها از تحصیل و رجعت به بیسوادی، ضرورت آموزش مداوم آشکار می‌گردد. در این راستا جهت تداوم آموزش، طرح خدمات آموزش مکاتبه‌ای به عنوان مکمل برنامه‌های سوادآموزی از ضروریاتی بوده که مورد توجه متولیان امر قرار گرفته است.

در این راستا طرح خدمات آموزش مکاتبه‌ای از سال ۱۳۳۷ شروع گردید که در سال ۱۳۷۳ در بیست و چهار شهرستان استان خراسان با ۲۴۶۵۵ نفر جمعیت اجرا شد. از آنجایی که در اجرای هر طرح و برنامه‌ای به دلیل مقتضیات زمان، تغییرات و تحولات جامعه و همچنین نیازهای جدیدی که شکل می‌گیرد و از طرف دیگر مسائل و مشکلاتی که بعد از اجرای طرح رخ می‌دهد، لزوم بررسی علمی فرایند اجرای طرح و پاسخگویی به نیازها و حل مسائل و مشکلات جهت بهبود و ارتقاء سطح کیفی و کمی طرح ضروری به نظر می‌رسد؛ لذا در این پژوهش، موضوع تحقیق عبارت است از:

«بررسی میزان موفقیت و موانع طرح خدمات آموزش مکاتبه‌ای نهضت سوادآموزی استان خراسان در سال ۸۴ - ۸۳ در دستیابی به اهداف طرح و ارائه راهکارهای پیشنهادی».

اهمیت و ضرورت پژوهش

یکی از راهبردهایی که در تحقق اهداف آموزش‌های پس از سوادآموزی نقش بنیادی دارد، ارائه خدمات آموزشی و افزایش آگاهی‌های آن بخش از افراد جامعه است که وقت کافی برای حضور در کلاسها و استفاده از برنامه‌های آموزش حضوری را ندارند. در این راستا امروزه به دلیل رشد روزافزون علم و تحول در ارتباطات، برخی اندیشمندان معتقدند که فاصله زمانی دیگر معنی و مفهوم ندارد و کشورها آن‌قدر سرمایه و زمان در اختیار ندارند که طرح‌ها را یکی پس از دیگری به صورت آزمایش و خطا انجام دهند.

لذا قبل از اجرای هر طرحی به بررسی و پژوهش پیرامون آن برنامه می‌پردازند و یا در هنگام اجرای آن به پژوهش در کنار اجرای طرح اقدام می‌کنند تا تنگناها و نکات مثبت طرح روشن شود. در زمینه آموزش، یکی از طرح‌های مفید، خدمات آموزش مکاتبه‌ای است که توانایی تحت پوشش قراردادن تعداد بیشماری از فراگیران، کم‌هزینه بودن، آزادی عمل فراگیران، عدم وجود محدودیت مکانی و زمانی برای فراگیران، افزایش

کارایی، یادگیری سریع، ایجاد فرصت بیشتر برای یادگیری، رفع کمبود فضای آموزشی، رفع مشکل کمبود نیروی آموزشی و غیره را دارا می‌باشد. با توجه به نکات مثبت یاد شده، نهضت سوادآموزی استان خراسان نیز به اجرای طرح خدمات مکاتبه‌ای پرداخته است که در این فرایند پیش‌بینی می‌شود حدود سی نیرو به کار گرفته شده و نیز ۷۵۰۰۰ جلد کتاب با ۳۰۰,۰۰۰,۰۰۰ ریال هزینه چاپ و توزیع شود (کارشناسی آموزش مداوم نهضت سوادآموزی خراسان).

بنابراین ضروری می‌نماید که به بررسی علمی این برنامه و طرح پرداخته شود تا این برنامه بتواند به نحو مطلوبی اجرا شود و تجارب و نتایج این طرح علاوه بر استان خراسان، در سطح کشور نیز مورد استفاده قرار گیرد. طرح خدمات مکاتبه‌ای موفق، می‌تواند موجب گسترش و تقویت فرهنگ عمومی، پیشرفت و توسعه جامعه، جلوگیری از بازگشت به بیسوادی، رفع کمبود فضای آموزشی و نیروی آموزشی شود، بدین لحاظ اگر در این پژوهش بتوانیم تنگناها و موانع اجرای این طرح را شناسایی کنیم و پیشنهادی مفید جهت اجرای مطلوب تر طرح ارائه نماییم، در واقع زمینه و بستر مناسب را جهت رسیدن به اهداف فوق فراهم نموده‌ایم.

اهداف پژوهش

هدف کلی

بررسی میزان موفقیت، موانع و راهکارها جهت ارتقاء طرح خدمات آموزش مکاتبه‌ای

اهداف جزئی

۱. بررسی و شناخت موانع درون سازمانی آموزش مکاتبه‌ای و یافتن راهکارهای مناسب جهت رفع آنها
۲. بررسی و شناخت موانع مربوط به فراگیری و سواد آموزان در آموزش مکاتبه‌ای
۳. بررسی و شناخت میزان تحقق کمی طرح خدمات مکاتبه‌ای
۴. بررسی و شناخت میزان موفقیت طرح در غنی سازی اوقات فراغت
۵. بررسی و شناخت میزان موفقیت طرح در ترویج فرهنگ مطالعه
۶. بررسی و شناخت مشکلات و موانع طرح
۷. ارائه پیشنهادات کاربردی جهت رفع موانع موجود

سؤالات اساسی پژوهش

- برای رسیدن به اهدافی که اشاره شد، سؤالات زیر مطرح شدند که باید به دنبال پاسخ‌های علمی و راهکارهای عملی جهت اجرای موفقیت‌آمیز طرح خدمات مکاتبه‌ای باشیم:
- آیا طرح خدمات مکاتبه‌ای موجب ترویج فرهنگ مطالعه شده است؟
  - موانع درون‌سازمانی آموزش خدمات مکاتبه‌ای کدامند؟
  - آیا طرح خدمات مکاتبه‌ای به هدف کمی تحت پوشش قرار دادن سوادآموزان نائل شده است؟ (بر حسب جنس، سن، ...)
  - موانع و مشکلات سوادآموزان در آموزش خدمات مکاتبه‌ای کدامند؟
  - آیا طرح خدمات مکاتبه‌ای موجب غنی‌سازی اوقات فراغت سوادآموزان شده است؟
  - آیا طرح خدمات مکاتبه‌ای موجب تقویت روحیه و توانایی خودآموزی فراگیران شده است؟
  - آیا محتوای آموزش خدمات مکاتبه‌ای شرایط لازم برای موفقیت طرح را دارا بوده است؟
  - پیشنهادات و راهکارهای کاربردی جهت رفع موانع موجود کدامند؟

تعاریف مفهومی

گروه پیگیر

به جمعی از فراگیران اطلاق می‌شود که دارای سواد پایه (دوره تکمیلی) هستند و بنا به دلایلی نمی‌توانند در کلاس‌های رسمی حضور پیدا کنند (جزوه آموزش نهضت سوادآموزی مداوم استان سال ۱۳۸۱).

طرح خدمات مکاتبه‌ای

یک برنامه آموزشی غیرحضوری است که پس از طی مراحل سه‌گانه گروه‌های پیگیر برای فراگیران ارائه می‌شود. این شیوه آموزشی از فاصله دور بدون تماس مستقیم؛ یاددهنده و یادگیرنده صورت می‌گیرد و وسایل آموزشی تنها مواد آموزشی و چاپی می‌باشد که از طریق پست برای فراگیران ارسال و خلاصه‌نویسی مطالعه و پاسخ سؤالات مطرح شده از طریق اداره نهضت سوادآموزی دریافت می‌گردد (اصلاحیه طرح خدمات مکاتبه‌ای، شماره ۶).

اولین طرح خدمات مکاتبه‌ای در نیمه دوم سال ۷۷ در سطح استان به صورت آزمایشی اجرا شد که در شروع طرح حداکثر ده درصد برای مخاطبین شهری و ۹۰ درصد برای مخاطبین روستایی و از مجموع مخاطبین، ۲۰ درصد دارای مدرک پنجم و بقیه جهت فراگیران گروه‌های پی‌گیر پیش‌بینی شده بود. با توجه به این که اهداف آموزشی هر جامعه ارائه خدمات آموزشی و افزایش اطلاعات و بالابردن آگاهی‌های افراد جامعه می‌باشد، در سازمان نهضت سوادآموزی برای این که برنامه‌های پس از سواد روشنی تحقق پذیرد، برای افرادی که به علت وضعیت شغلی و اقتصادی فرصت شرکت در کلاس‌های سوادآموزی را به صورت حضوری ندارند، طرح خدمات مکاتبه‌ای پیش‌بینی گردیده که به صورت یک نوع آموزش غیرحضوری شروع به فعالیت می‌نماید. براساس این طرح هدف، آموزش افراد کم‌سواد و گسترش فرهنگ عمومی می‌باشد تا فرد بتواند از سوادی که آموخته است در زندگی روزمره استفاده کند، از رجعت به بیسوادی جلوگیری شود.

شیوه اجرایی طرح خدمات مکاتبه‌ای

محتوای آموزشی طرح خدمات مکاتبه‌ای با استفاده از خدمات پستی انجام می‌گیرد که نیروی اجرایی شهرستان ابتدا نسبت به شناسایی و ثبت نام افراد شرکت‌کننده در گروه‌های پی‌گیر اقدام می‌کند، از بین فراگیران، ثبت نام می‌نماید و از میان اعضای گروه یک نفر را که از توانایی بیشتری برخوردار است، به عنوان سرگروه انتخاب می‌کند و جلسه توجیهی تشکیل داده و آنها را نسبت به چگونگی اجرای طرح و موانع آن آشنا می‌سازد و سپس محتوای آموزشی را در پاکت مخصوص مکاتبه‌ای قرار داده و نسبت به انتقال آن به اداره پست اقدام می‌نماید که این محتوا شامل بیست و چهار عنوان کتاب از مطالب و مسائل اقتصادی، اجتماعی، مذهبی، بهداشتی، تربیتی و احکام است که در طی ۳ سال برای فراگیران ارسال می‌شود. با توجه به انعقاد قرارداد بین اداره پست و اداره نهضت سوادآموزی شهرستان، اداره پست محتوای آموزش را از مبدأ که نهضت سوادآموزی یا گروه‌های آموزش می‌باشد به دست فراگیر رسانده و براساس زمان‌بندی در نظر گرفته شده، نسبت به تحویل و عودت آن اقدام می‌نماید.

اهداف طرح خدمات مکاتبه‌ای

۱. گسترش فرهنگ عمومی
۲. توسعه و پیشرفت جامعه
۳. جلوگیری از بازگشت به بیسوادی
۴. رفع کمبود فضای آموزشی
۵. رفع کمبود نیروهای آموزشی

ویژگیهای آموزشی آموزش از راه دور

- سرعت بازخورد
- استفاده آموزشی از فناوری
- قابلیت سیار بودن
- اولین انتخاب برای تحصیل مداوم آزاد از زمان بندی کلاس ها
- آزاد از محدودیت های مکانی
- آزاد از محدودیت های زمانی
- آزاد از پیوستن به گروه به منظور یاد گیری
- آموزش برای خانم های خانه دار
- آموزش برای افراد بستری، کارگران نوبت کار، مسافری و افرادی که در زندان هستند (ترجمه و تلخیص از سایت اینترنتی www.Techknowlogia.org).

پیشینه پژوهش

الف- پژوهش های داخلی

۱. پژوهشی تحت عنوان «بررسی نقش رسانه‌ها در خدمات آموزش مکاتبه‌ای» که توسط دکتر محمد مینا، عضو هیأت علمی دانشگاه اراک ارائه گردیده که ابتدا به بررسی نقش رسانه‌ها در خدمات آموزش مکاتبه‌ای و

سپس به تشریح عوامل مؤثر در این فرایند از قبیل انتخاب موضوع و انتخاب رسانه پرداخته است و در پایان راهکارهای زیر را برای بهبود خدمات آموزش مکاتبه‌ای پیشنهاد نموده است که عبارتند از:

- استفاده از کتابخانه‌های سیار
  - استفاده از متخصصین جهت تهیه محتوای آموزش
  - توسعه کتابخانه‌های روستایی
  - تجهیز مراکز یادگیری محلی
  - استفاده از پودمانهای آموزشی
  - استفاده از آموزش مدار بسته
  - استفاده از خودآزمایی
  - استفاده از رسانه‌های ثابت دیداری
۲. پژوهشی تحت عنوان «خدمات مکاتبه‌ای و برنامه‌های پس از سواد» توسط تقی‌زاده در استان کرمان ارائه گردیده که ابتدا به تعریف آموزش از راه دور، انواع و ضرورت آموزش از راه دور پرداخته و در پایان موانع و محدودیت‌های طرح خدمات مکاتبه‌ای به شرح ذیل ارائه نموده است:
- ضعف اساسی در فرهنگ مطالعه و کتابخوانی
  - عدم توجه به نیازهای فراگیران
  - یک سویه بودن جریان مکاتبه
  - محدودیت منابع و کتاب
۳. پژوهشی تحت عنوان «آموزش مکاتبه‌ای و ایجاد فرصت‌های جدید یادگیری» توسط محمد امیرخانی از استان چهارمحال بختیاری ارائه گردیده است که ابتدا به وضعیت نیروی انسانی، انواع آموزش نیمه‌حضور و حضور و ... پرداخته و در نهایت فرصت‌های ایجاد شده توسط خدمات مکاتبه‌ای را ارائه نموده است.
۴. پژوهشی تحت عنوان «بررسی تنگناهای موجود در طرح خدمات مکاتبه‌ای و چگونگی رفع مشکلات، موانع و کمبودهای موجود در اجرا توسط رضا قدیمی از استان آذربایجان شرقی ارائه گردیده است که ابتدا ضرورت این نوع آموزش، نقش مشارکت در برنامه‌های سوادآموزی و موانع اجتماعی فرهنگی و در پایان پیشنهادهای ذیل را ارائه نموده است:

- تشکیل گروه ساده‌نویسی
- گسترش رسانه‌ای دیداری و شنیداری
- راه‌اندازی کتابخانه سیار
- برگزاری مسابقات فرهنگی - آموزشی
- تشکیل کتابخانه در مناطق روستایی
- طراحی برنامه آموزشی مادام‌العمر
- ارزشیابی از فرایند کار
- فرهنگ‌سازی
- آموزش نیازهای اساسی مردم
- تمرکززدایی
- و چندین پیشنهاد دیگر

۵. پژوهشی تحت عنوان «نقش طرح خدمات مکاتبه‌ای در تقویت فرهنگ مطالعه» توسط علی رهنما از استان کهگیلویه و بویراحمد ارائه گردیده است که در ابتدا به ارائه توضیح برخی مفاهیم همچون آموزش از راه دور، انگیزه‌های مطالعه، عوامل مؤثر بر مطالعه از جمله خانواده، دنیای خواننده، وسایل ارتباط جمعی، محتوی آموزشی و حاکمیت را توضیح داده است.

۶. مقاله‌ای تحت عنوان «آموزش مکاتبه‌ای ایجاد فرصت‌های جدید یادگیری» توسط آیت‌ا... جعفری از شهر تهران ارائه گردیده است و مهم‌ترین مزایای آموزش‌های مکاتبه‌ای را، حذف مشکل دوری راه، حمل و نقل، کاهش هزینه‌ها، فوریت یادگیری و افزایش کارایی می‌شمارد.

۷. پژوهشی تحت عنوان «ضرورت اجرای طرح خدمات مکاتبه‌ای در برنامه‌های پس از سواد» توسط غلام‌حسین زرین‌آرا از استان آذربایجان غربی ارائه گردیده است که ابتدا به تداوم آموزش در دنیای امروزی، تعریف تداوم آموزش، ویژگی‌های آموزش‌های غیرحضوری و در پایان به ضرورت اجرای این طرح پرداخته است.

۸. پژوهشی تحت عنوان «تعیین راه‌های ارتقاء مهارت‌های کاربری عمومی فراگیران در طرح خدمات مکاتبه‌ای» توسط بیژن آل‌ابراهیم دهکردی از سازمان جهاد کشاورزی استان چهارمحال و بختیاری ارائه گردیده

است که پس از تعریف و توضیح برخی مفاهیم، به موضوع مدرسه رادیویی پرداخته است و عنوان، اهداف و مدل مفهومی طرح را تشریح نموده است.

۹. پژوهشی تحت عنوان «نقش برنامه خدمات مکاتبات پستی کشور» توسط مهدی نامجو منش ارائه گردیده است که پس از یک مقدمه، به فعالیت‌های فرهنگی پست از قیبل پست نشر، کتابخانه ایشارگران، پیک فرهنگ، حضور در نمایشگاه‌ها عقد قرارداد با کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و در نهایت همکاری در طرح خدمات مکاتبه‌ای پرداخته است و در پایان پیشنهادهای ذیل را برای برنامه‌ریزان مطرح نموده است:

- الزام طرح تحت هر شرایطی به اجرای غیرحضوری

- توجه سرگروه‌های طرح

۱۰. مقاله‌ای تحت عنوان «ضرورت اجرای طرح خدمات مکاتبه‌ای در برنامه‌های پس از سواد» توسط بهنام ابراهیمی و همکارانش از استان کرمانشاه ارائه گردیده است که پس از ذکر مقدمه و توضیح آموزش مکاتبه‌ای و اهمیت و ضرورت اجرای طرح، به ارائه هدف‌های آموزش مکاتبه‌ای پرداخته است.

۱۱. پژوهشی تحت عنوان «تبیین راه‌های ارتقاء مهارت‌های کاربری عمومی فراگیران در طرح خدمات مکاتبه‌ای» توسط مهدی ابهامی ارائه گردیده است که ابتدا به تعریف مفاهیم و سپس بررسی وضعیت موجود، چالش‌ها و چگونگی بسترسازی پرداخته و در نهایت، راه‌های ارتقاء مهارت‌های کاربردی و عمومی فراگیران در طرح خدمات مکاتبه‌ای را ارائه نموده است. (تلخیص از مجموعه چاپ شده در همایش ملی هم‌اندیشی معاونین پست و نهضت سوادآموزی، مشهد مقدس، زمستان ۱۳۸۱).

ب- پژوهش‌های بین‌المللی در سایر کشورها

۱. پژوهش‌های بین‌المللی آموزش غیررسمی در روستاهای چین

دولت چین اعتبار بسیار زیادی را برای کار در زمینه آموزش غیررسمی هزینه کرده است و در تمام سطوح آموزشی یک برنامه فوق‌العاده برای آموزش غیررسمی به کار انداخته است و برای این منظور ابتدا یک بودجه منظم و با قاعده را برای اجرای برنامه در تمام سطوح آموزش غیررسمی در نظر گرفته است. این برنامه‌ها شامل برنامه‌های آموزشی قبل از خدمت، ضمن خدمت و برنامه‌های آموزشی طولانی مدت و کوتاه مدت هستند.

نتایج

- تأمین آموزش و پرورش، توانایی‌ها و مهارت‌های کاربردی برای آنان که می‌خواهند قسمتی از نیروی کار باشند.

- میسر ساختن سوادآموزی برای تمام بیسوادان

- هدایت آموزش‌های گوناگون مطابق با فرهنگ‌ها و زندگی‌های متفاوت که شامل آموزش اطلاعات مقدماتی در مورد مسائلی مثل سلامت زنان و بچه‌ها و افراد سالمند، زندگی خانوادگی، زیبایی، آشپزی، گلکاری و... است.

محتوای آموزش طوری ترتیب داده شده است که دسترسی به احتیاجات واقعی یادگیرنده‌ها با استفاده از راه‌های ممکن در هر شرایطی که استانداردهای آموزشی آن را تعهد کرده است، امکان‌پذیر باشد. آموزش غیررسمی برنامه‌هایی را نیز برای سوادآموزی، آموزش مهارت‌های کاربردی برای روستائیان، صدور گواهینامه و دانشکده‌های تکمیلی برای آموزش بیشتر در نظر دارد.

مشکلات اصلی آموزش غیررسمی در چین

- بحرانی شدن تضاد بین نیاز فرهنگی و منابع موجود به دلیل ناکافی بودن نیروی ورودی آموزش یا نامتناسب بودن آن با نیاز جامعه.

- مشکلات توسعه آموزش در مناطق ضعیف و فقیر با سرمایه‌گذاری اندک و پشتوانه ناکافی.

- فقدان استانداردهای مربوط به هزینه‌های سوادآموزی و آموزش مؤثر، آگاهی ناکافی به خصوص اطلاعات آماری نامعتبر در مناطق پراکنده از لحاظ جمعیت و عدم صلاحیت در ارزیابی و تشخیص باسوادی

راه‌حل‌های ارائه شده در طرح آموزش از راه دور جهت رفع مشکلات این طرح

- ایجاد دوره‌های جبرانی برای بی‌سوادان کمتر از ۱۵ سال و دوره‌های تکمیلی بعد از آموزش سواد ابتدایی.

- تغییر متدهای ارزیابی از توانایی خواندن حروف به ارزیابی توانایی‌های کاربردی، که البته برای رسیدن به این هدف نیز اولویت‌هایی که باید در اندازه‌گیری در نظر گرفته شوند، به شرح ذیل می‌باشد:

- پایه‌گذاری یک تعریف ملی واضح و استاندارد و مطابق با معیارها و ضوابط برای سوادآموزی.

- مراقبت از اظهارنظرها و ارزشیابی‌های سیستماتیک ارزیابی سوادآموزی در طول سرشماری نفوس.

- آماده کردن دستورالعمل‌های کامل آموزش برای NFE و کارکنان سوادآموزی.
 - پردازش آمار مربوط به باسوادی با یکدیگر به واسطه آمار مربوط به نفوس و آمار زاد و ولد و مرگ و میر.
 - نیرومند کردن پایگاه اطلاعات مربوط به جمعیت و مشخصات آنها، (ترجمه و تلخیص از www.Techknowlogia.org).

۲. طرح آموزش خانگی در کشور لیبی

تغییر و تحولات شگرف در پایان قرن گذشته، برقراری روابط غیر قابل انکار پیوند زننده اقتصاد ملی به اقتصاد بین‌المللی و وقوع انقلاب اطلاعاتی و ارتباطی تأثیرگذار و هویت فرهنگی کشورهای در حال توسعه با عنوان آموزش و پرورش جهانی، به تدوین چاره‌ای تحت عنوان بازنگری مجدد در نظام آموزشی و اقتصادی منتهی گردیده است. هم اکنون در لیبی برای ریشه‌کنی بی‌سوادی، برنامه‌های ویژه سوادآموزی با استفاده از آخرین فن آوری ارتباطی نظیر آموزش از راه دور در حوزه اطلاعات و فن آوری راه‌اندازی شده است. طی سال‌های اخیر، با افزایش قابل توجه تعداد دانش‌آموزان و علاقه آنان به ادامه تحصیلات عالی به سبب گردیده است تا دولت، بخش عمده‌ای از بودجه عمومی خود را به بخش آموزش اختصاص دهد و در جهت نیل به این امر خطیر مجبور گردیده است تا بخشی از هزینه را از محل کمک‌های والدین دانش‌آموزان و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی تأمین نماید.

گفتنی است که اقدام اخیر دولت منجر به پایه‌گذاری آموزش آزاد و دانشگاه آزاد گردیده است. از سوی دیگر کشور لیبی به راه‌اندازی نوعی پروژه جدید آموزشی به نام «آموزش درخانه» مبادرت نموده و با استفاده از وسایل ارتباط جمعی نظیر رادیو، ماهواره و... به ارائه مطالب سال‌های نخستین آموزش ابتدایی به صورت خانگی به دانش‌آموزان علاقه‌مند مبادرت نموده است. از آنجا که لیبی به لحاظ جغرافیایی از جمعیت پراکنده‌ای برخوردار است، طرح فوق در گسترش آموزش همگانی و آموزش بزرگسالان تأثیر به‌سزایی داشته است.

آن دسته از کودکان لیبیایی که به تحصیل مقطع ابتدایی مبادرت می‌نمایند، به طور منظم تحت نظارت ناظر خانگی قرار دارند و در فصل امتحانات، سایر فعالیت‌های فوق برنامه و آموزش در مدارس حاضر می‌گردند، لذا

تحصیل دانش آموزان در منزل مانع از حضور آنها در اجتماع نمی‌گردد و آنها در مواقع مختلف و به مناسبت‌های ویژه از منزل خارج شده و همگام با سایر دانش آموزان در فعالیت‌های اجتماعی مشارکت می‌نمایند.

از جمله مهم‌ترین ویژگی‌های آموزش خانگی می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱. انتخاب استادان و معلمان ویژه برنامه‌ریزی تحصیلی مطلوب و دلخواه دانش آموزان در منزل.
۲. حضور یکی از اعضای خانواده به عنوان فرد کمکی جهت دریافت دروسی که از طریق رادیو و تلویزیون ارائه می‌گردد.
۳. نظارت کافی و هماهنگی کامل میان مقامات آموزشی و بخش اطلاعات و فرهنگ در راستای اجرای مؤثر برنامه‌های آموزشی.
۴. مشارکت کودکان از سن پایین در مقطع آموزش ابتدایی.
۵. فراهم آوردن فرصت مناسب برای دانش آموزان به منظور ارتقاء تحصیلی به صورت جهش.
۶. کاهش هزینه‌های آموزشی.
۷. تحت پوشش قرار دادن کودکان مواجهه با مشکلات مالی و خانواده‌های کم‌درآمد.

لازم به یادآوری است آن دسته از کودکانی که حداقل از سن ۵ سال برخوردار باشند، از حق حضور در این نوع آموزش بهره‌مند می‌گردند.

گفتنی است که عبور از یک مرحله تحصیل به مرحله بعدی مستلزم حضور دانش آموزان در آزمون‌های منظم مدارس و پذیرش آنان در این آزمون‌ها می‌باشد. حضور دانش آموزان در آزمون‌های مدارس مستلزم تایید معلم سرخانه می‌باشد.

خاطر نشان می‌گردد که طرح مذکور از لحاظ کارایی علمی تا کنون مورد ارزیابی دقیق قرار نگرفته است، اما از زمان آغاز طرح با استقبال فراوان مواجه بوده است، به نحوی که در سال اول اجرای طرح آموزش خانگی، تعداد کل دانش آموزان ثبت نامی بالغ بر ۲۸۳۸ بوده که اکنون این رقم بالغ بر ۲۸۴۳۵ نفر می‌باشد (ترجمه و تلخیص از www.Techknowlogia.org).

۳. مجموعه پژوهشهای انجام شده تحت عنوان: «آیا دستیابی به برتری علمی از راه آموزش غیر حضوری امکان پذیر نیست؟»

پژوهشگران بسیاری از جمله دابین و تاوگیا، کلارک، اسکرام و دیگران به بررسی این موضوع پرداخته‌اند و سرانجام همگی آنها به این نتیجه رسیده‌اند که موفقیت فراگیران به شیوه تدریس خاصی بستگی ندارد؛ به عنوان مثال، در این تحقیقات فراگیران به دو گروه فراگیران شرکت کننده در کلاس‌های حضوری و غیر حضوری تقسیم شدند، همچنین به بررسی نقش رسانه‌های آموزشی در عملکرد فراگیران پرداخته و دوباره به این نتیجه می‌رسد که این ابزار نیز نقشی در موفقیت یا شکست تحصیلی فراگیران ایفا نمی‌کند (<http://www.elixiran.com>).

الف- تحقیق دابین و تاوگیا (۱۹۶۸)

در سال ۱۹۶۸ دابین و تاوگیا از دانشگاه ارگان، کتابی تحت عنوان *تحلیلی نسبی از شیوه‌های آموزش در دانشگاه* به چاپ رساندند که پرسش اصلی آنها این بود که آیا دستیابی به برتری علمی از راه آموزش غیر حضوری امکان پذیر است یا نه؟

این دو پژوهشگر پس از ارزیابی نتیجه آزمون‌های فراگیران ثابت کردند که شیوه خاصی برای تدریس وجود ندارد که از برتری قابل توجهی بر سایر شیوه‌ها برخوردار باشد. شیوه‌های بررسی شده عبارت بودند از سخنرانی، سمینار، برنامه آموزشی تلویزیونی و دوره‌های مکاتبه‌ای.

در این بررسی‌ها، اطلاعات مربوط به ۷ میلیون فراگیر گروه سنی بزرگسال و نزدیک به بزرگسال و گروهی که در مؤسسه‌های آموزش عالی آمریکا تحصیل می‌کردند، مورد ارزیابی قرار گرفت.

دابین و تاوگیا یک اصل آموزش را پایه‌ریزی کردند که به موجب آن، دستیابی به برتری علمی به نوع شیوه آموزشی به کار گرفته شده به صورت حضوری یا غیر حضوری بستگی ندارد و متغیرهای موفقیت و شکست فراگیران منشأ دیگری دارد (www.elixiran.com).

ب - اسکرام (۱۹۷۷)

با گذشت یک دهه، چاپ کتابی از اسکرام با عنوان *رسانه با حوزه گسترده، رسانه با حوزه محدود* در سال ۱۹۷۷، درستی یافته‌های دابین و تاوگا را به اثبات رساند. وی در مرکز شرق و غرب هاوایی، بیشتر به مقایسه سخنرانی‌ها و کتاب‌های درسی برنامه‌های آموزشی تلویزیونی و... پرداخت. او به این نتیجه رسید که اولاً، تقریباً هیچ رسانه واحدی نیست که دارای بهترین ویژگی‌ها برای به کارگیری همه‌منظوره باشد؛ ثانیاً، بیشتر رسانه‌ها توانایی انجام وظایف آموزشی را دارا می‌باشند (طاهری، عباسی، ۱۳۷۹).

ج - کلارک (۱۹۸۰)

در اوایل دهه هشتاد، کلارک از دانشگاه کالیفرنیا جنوبی اسناد و مدارکی در همین زمینه جمع‌آوری کرد.

د- راسل (۱۹۹۹)

وی نیز در دانشگاه دولتی کالیفرنیا شمالی به گردآوری اسناد و مدارک در همین زمینه پرداخت. نتیجه‌ای که در این پژوهش مشاهده می‌شود، حاکی از آن است که تفاوت آشکاری میان تحصیل از راه دور و آموزش حضوری وجود ندارد و دستیابی به موفقیت تحصیلی، از راه دور نیز امکان‌پذیر است.

ه- کیگان (۱۹۹۵)

در سال ۱۹۹۳، پرسشنامه‌ای برای ارزیابی آموزش ماهواره‌ای تهیه شد. این پرسشنامه با استفاده از واژه‌شناسی ترغیبی (برانگیزاننده) تهیه گردیده بود. نمونه مورد پژوهش ($N=218$) نفر بودند. نتایج بسیار قاطع بود؛ ۸۶ درصد برتری علمی با روش آموزش ماهواره‌ای حاصل شد. ۸۲ درصد نشان می‌داد که فراگیران ایجاد اختلال در تحصیلاتشان با این روش را رد کردند و ۹۲ درصد نشان‌دهنده این بود که فراگیران دوباره در دوره‌های آموزش ماهواره‌ای ثبت نام خواهند کرد. (www.elixiran.com)

روش تحقیق

با توجه به اینکه هدف تحقیق حاضر بررسی میزان تحقق اهداف آموزش خدمات مکاتبه‌ای و بررسی موانع و راهکارهای آن می‌باشد، پژوهش حاضر از جهت نحوه گردآوری داده‌ها، پیمایشی (توصیفی)، از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ زمانی، مقطعی محسوب می‌گردد. در تحقیق پیمایشی، پژوهشگر برای کشف عقاید، افکار، ادراکات و ترجیح‌های افراد مورد نظر اقدام می‌نماید.

جامعه آماری

جامعه آماری مورد بررسی در این پژوهش از دو بخش تشکیل شده است:
الف - کلیه مسؤولان تداوم آموزش شهرستان‌ها که مجموعاً بیست و چهار نفر می‌باشند.
ب - کلیه سوادآموزان بیست و چهار شهرستان و منطقه که جمعاً ۲۴۶۵۵ نفر می‌باشند.

تعیین حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

در این پژوهش از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و فرمول برآورد 11 برای متغیر کمی استفاده می‌کنیم و از طرفی چون جامعه آماری ما از طبقات تشکیل شده است، لذا در مرحله دوم از نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب استفاده می‌نماییم.

با توجه به این که برای محاسبه حجم نمونه، معلوم بودن پارامترها و اجزای فرمول‌های مذکور مورد نیاز می‌باشد و چون این اجزاء مجهول هستند و تحقیقات قبلی نیز برای استخراج آنها در جامعه آماری وجود نداشته است، بنابراین با تست مقدماتی پرسشنامه، در جامعه آماری، هم به بررسی و اصلاح اشکالات و ابهامات پرسشنامه پرداختیم و واریانس متغیرهایی را از نمونه به دست آوردیم و در نهایت واریانس متغیر سن را برای تعیین حجم نمونه انتخاب کردیم.

الف - برآورد حجم کل نمونه با نمونه‌گیری تصادفی ساده:

$$n = \frac{Nt^2s^2}{Nd^2 + t^2s^2}$$

t = تعداد اشتباه استاندارد لازم برای دستیابی به ضریب اطمینان قابل قبول، برای مثال در این تحقیق ضریب اطمینان قابل قبول ۹۵ درصد در نظر گرفته شده است.

$N =$ حجم جامعه آماری است که در این پژوهش ۲۴۶۵۵ می‌باشد.

$S^2 =$ برآورد واریانس متغیر مورد مطالعه در جمعیت. در این پژوهش واریانس سن را در یک تست مقدماتی

محاسبه نمودیم. که برابر با $47/2$ ارزیابی شد.

$n =$ حجم نمونه.

$d(e) =$ نصف فاصله اطمینان دقت احتمالی مطلوب.

در این تحقیق با رعایت برخوردار بودن تحقیق از دقت احتمالی نسبتاً مطلوب، d را برابر با $5/$ منظور

نمودیم.

$$n = \frac{t^2 \cdot N \cdot S^2}{6^2 + N \times d^2} = \frac{(1/96)^2 \times 24655 \times (47/2)^2}{(47/2)^2 + 24655 \times (5)^2} = \frac{2109211976}{61860284} = 34096 \cong 341$$

حجم کل نمونه با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده: $n = 341$

ب- برآورد حجم نمونه طبقات

پس از تعیین حجم نمونه با توجه به حجم کل جامعه آماری و انتخاب تصادفی خوشه‌ها (شهرها)، در بین

شهرهای انتخابی از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با استفاده از فرمول زیر استفاده نمودیم:

$$n_1 = n \frac{w_1 S_1^2}{\sum w_1 \cdot S_1^2}$$

$$w_1 = \frac{N_1}{N_t}$$

$w_1 =$ نسبت هر طبقه به جامعه

روش نمونه‌گیری

با توجه به این که جامعه آماری از دو بخش تشکیل شده است، در قسمت کارشناس مسئولان تداوم

آموزش که کلیه آنها ۲۴ نفر می‌باشند کار پژوهشی بصورت تمام‌شماری (سرشماری) انجام شد و در قسمت

مربوط به سوادآموزان که در ۲۴ شهر و منطقه توزیع شده بودند، ابتدا با استعلام از سازمان نهضت سوادآموزی

آنها را به سه بخش مناطق محروم، نیمه‌محروم و برخوردار تقسیم نمودیم.

نمونه گیری در قسمت سوادآموزان در دو مرحله انجام گردید؛ ابتدا با توجه به حجم جامعه آماری در هر یک از مناطق، به انتخاب خوشه (شهرستان) پرداختیم که از شهرستان های برخوردار ۴ خوشه، از شهرستان های نیمه محروم و محروم هر کدام ۲ خوشه به تصادف انتخاب نمودیم.

در مرحله دوم با توجه به حجم نمونه که طبق فرمول آماری محاسبه گردیده است، سهم هر شهرستان بر اساس نمونه گیری طبقه ای متناسب به آن شهرستان اختصاص یافت و در مرحله پایانی افراد در بین گروه های شهرستان مورد نظر به صورت تصادفی ساده انتخاب گردیدند که در جدول زیر شهرستان های نمونه با تعداد افراد مورد مطالعه ارائه گردیده است:

جدول ۱. حجم آماری و نمونه های محاسبه شده بر حسب شهرستان ها

شهرستان	تعداد کل سوادآموز	حجم نمونه
تربت حیدریه	۲۴۹۳	۷۴
شیروان	۱۱۰۷	۳۲
مشهد و شمال مشهد	۲۵۴۱	۸۲
کاشمر	۹۵۰	۲۸
بردسکن	۶۵۹	۲۰
تربت جام	۱۶۰۴	۴۷
سرخس	۵۲۹	۲۰
درگز	۱۳۰۵	۳۹
جمع کل		۳۴۱

چگونگی جمع آوری اطلاعات و ابزار گردآوری

ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش پرسشنامه می باشد؛ زیرا پرسشنامه با توجه به هدف تحقیق یکی از ابزارهای رایج و روشی مستقیم برای کسب داده های تحقیق است. از طریق پرسشنامه می توان دانش، علائق، نگرش و عقاید فرد را مورد ارزیابی قرار داد و به تجربیات قبلی وی پی برد و به آنچه در حال حاضر انجام می دهد آگاهی یافت (بازرگان، ۱۳۷۶: ۱۴۱).

جهت اجرای این پژوهش از تکنیک دلفی نیز استفاده گردید، البته این پژوهش در دو مرحله انجام گرفت. تحقیق نمونه مورد پژوهش یک گروه نبودند، در مرحله اول پرسشنامه‌ای پاسخ باز در سه محور کلی اهداف پژوهش طراحی گردید و در بین کلیه کارشناسان مسئول توزیع گردید و پس از دریافت پرسشنامه تکمیل شده، آنها را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده که در بخش چهارم به طور جداگانه تحت عنوان نظرات کارشناسان ارائه گردید و در مرحله دوم با استفاده از نتایج نظرات کارشناسان و مطالعات انجام شده به طراحی پرسشنامه اصلی پژوهش پرداختیم. در پایان به دلیل کم‌سوادی سوادآموزان، پرسشنامه به صورت مصاحبه حضوری توسط پرسشگران آموزش دیده تکمیل گردید.

روایی^۱ و پایایی^۲ پژوهش

جهت سنجش پایایی آزمون از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید که ضریب پایانی آن $r=0/69$ شد که نشان‌دهنده پایایی مناسب و قابل قبولی است.

جهت سنجش روایی پرسشنامه از روایی محتوایی استفاده نمودیم که در دو بخش از نظر متخصصین استفاده گردید، در مرحله اول شاکله اصلی پرسشنامه بر اساس نظرات دریافتی از کلیه کارشناس مسئولان تداوم آموزش استان خراسان تهیه گردید و در مرحله دوم پرسشنامه طراحی شده جهت تأیید نهایی در اختیار چند تن از صاحب‌نظران پژوهشی قرار گرفت و توسط آنها تأیید شد.

مهم‌ترین یافته‌های پژوهش

۱. بررسی رابطه نگرش سوادآموزان مناطق مختلف با مفید بودن طرح خدمات مکاتبه‌ای

با توجه به این که شهرهای استان خراسان را طبق نظرات کارشناسی آموزش مداوم نهضت سوادآموزی استان خراسان به سه منطقه برخوردار، نیمه‌برخوردار و محروم تقسیم نموده‌ایم، در اینجا به بررسی سطح برخورداری و نگرش به مفید بودن طرح با استفاده از آزمون کای‌دو و ضریب همبستگی V کرامر پرداختیم که نتایج آن در زیر ارائه می‌گردد:

1. validity

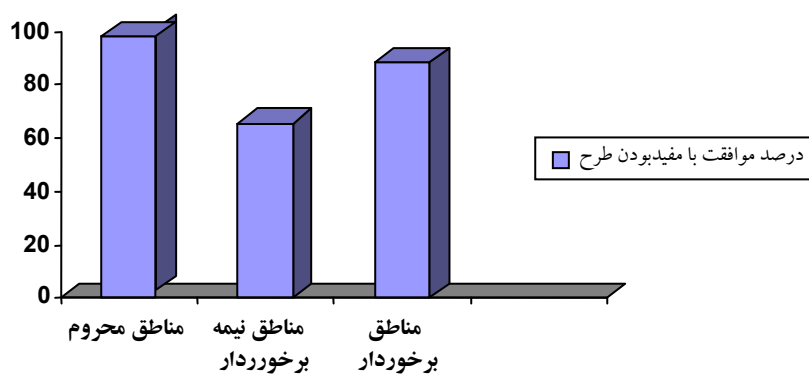
2. reliability

جدول ۲. رابطه نگرش سوادآموزان مناطق مختلف با مفید بودن طرح خدمات مکاتبه‌ای

وضعیت برخورداری		مفید بودن طرح خدمات مکاتبه‌ای		جمع کل
		بلی	خیر	
۱- مناطق برخوردار	تعداد	۱۸۲	۲۳	۲۰۵
	درصد	%۸۸/۸	%۱۱/۲	۱۰۰%
۲- مناطق نیمه‌برخوردار	تعداد	۴۴	۲۳	۶۷
	درصد	%۶۵/۷	%۳۴/۳	۱۰۰%
۳- مناطق محروم	تعداد	۵۴	۱	۵۵
	درصد	%۹۸/۲	%۱/۸	۱۰۰%
جمع کل	تعداد	۲۸۰	۴۷	۳۲۷
	درصد	%۸۵/۶	%۱۴/۴	۱۰۰%

برای روشن‌تر شدن موضوع، نتایج فوق در قالب نمودار نیز ارائه می‌گردد:

نمودار ۱. درصد موافقت سوادآموزان با مفید بودن طرح در مناطق مختلف استان

همان‌طور که مشاهده می‌کنیم، بیشترین رضایت از طرح را مناطق محروم دارند و پس از آن مناطق برخوردار و در آخرین رتبه مناطق نیمه‌برخوردار قرار می‌گیرند.

جدول ۳. آزمون کای دو رضایت از طرح در مناطق مختلف

نوع آزمون	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی
آزمون کای دو X^2	۳۰/۳۷۹	۲	۰/۰۰

با توجه به این که سطح معنی داری آزمون کای دو کمتر از ۰/۰۵ می باشد، از دیدگاه مناطق مختلف (محروم / نیمه محروم / برخوردار) مفید بودن طرح تفاوت معنی داری نشان می دهد، یعنی نظر مناطق محروم کاملاً از لحاظ آماری تفاوت معنی داری با نظر مناطق نیمه برخوردار دارد و سواد آموزان مناطق محروم بیشتر طرح را مفید می پندارند.

جدول ۴. ضریب V کرامر رضایت از طرح در مناطق مختلف

ضریب همبستگی	مقدار	سطح معنی داری
V کرامر	۰/۳۰	۰/۰۰۰

ضریب همبستگی ۰/۳۰ می باشد و سطح معنی داری آن کمتر از ۰/۰۵ می باشد، یعنی همبستگی معنی داری بین نوع منطقه و باور به مفید بودن طرح وجود دارد.

۲. بررسی رابطه جنسیت و نگرش به مفید بودن طرح خدمات مکاتبه‌ای

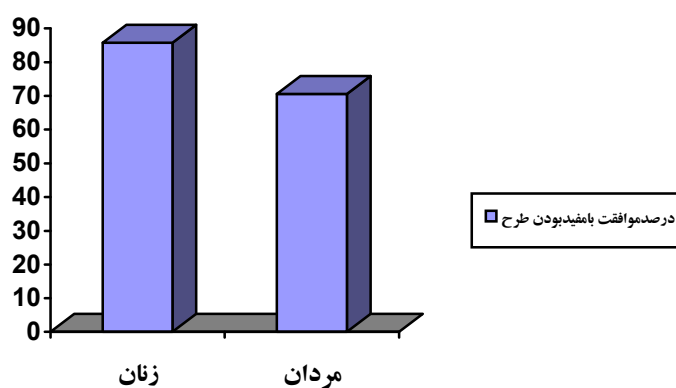
برای پاسخ به این سؤال که آیا مفید بودن طرح از نظر آقایان با خانم‌ها تفاوت معنی داری دارد، از آزمون کای دو استفاده نمودیم که نتایج آن در زیر ارائه می گردد:

جدول ۵. رابطه نگرش به مفید بودن طرح خدمات مکاتبه‌ای با جنسیت

جنسیت	مفید بودن طرح خدمات مکاتبه‌ای		جمع کل
	بلی	خیر	
زن	۲۵۱ %۸۵/۷	۴۲ %۱۴/۳	۲۹۳ ۱۰۰ %
مرد	۲۴ %۷۰/۶	۱۰ %۲۹/۴	۳۴ ۱۰۰ %
جمع کل	۲۷۵ %۸۰/۶	۵۲ %۱۹/۴	۳۲۷ ۱۰۰ %

همان گونه که در جدول فوق مشاهده می‌گردد ۱۴/۴ درصد خانم‌ها و ۲۹/۴ درصد آقایان معتقدند که این طرح مفید نیست؛ جهت ارائه تصویر روشن‌تر، نمودار آن را ارائه می‌نماییم:

نمودار ۲. میزان مفید بودن طرح خدمات مکاتبه‌ای در مردان و زنان

جهت بررسی این موضوع که آیا این تفاوت دیدگاه زنان و مردان از نظر آماری قابل قبول است به ارائه نتایج آزمون کای دو می‌پردازیم:

جدول ۶. آزمون کای دو تفاوت دیدگاه زنان و مردان نسبت به طرح خدمات مکاتبه‌ای

سطح معنی	درجه آزادی	مقدار	نوع آزمون
۰/۰۵	۱	۴/۰۹	کای دو

برای تأیید تفاوت معنی داری باید سطوح معنی داری آزمون کمتر از ۰/۰۵ باشد که می‌توان با احتیاط این مطلب را تأیید نمود که خانم‌ها طرح را مفیدتر از آقایان می‌دانند که این مطلب به گونه‌ای دیگر نیز تأیید می‌شود و آن در میزان جذب سوادآموزان است که درصد حضور اولیه آقایان در طرح ۱۰/۵ درصد و خانم‌ها ۸۹/۵ درصد است و به عبارتی فقط آقایان علاقمند در طرح شرکت نموده‌اند که حتی همین گروه اندک نیز میزان موافقت شان با مفید بودن طرح باز هم کمتر از خانم‌هاست.

جدول ۷. ضریب فی بین جنسیت و مفید بودن طرح خدمات مکاتبه‌ای

ضریب همبستگی	مقدار	سطح معنی داری
ضریب فی	۰/۱۰	۰/۰۵

ضریب فی بین جنسیت و نگرش سوادآموزان به مفید بودن طرح نیز ۰/۱۰ می‌باشد که این رابطه در حد ضعیف معنی دار است.

نکته: باید توجه داشت که دو گروه خانم‌ها و آقایان درصد حضور متفاوتی در طرح دارند و به عبارتی تنها ۱۰/۵ درصد شرکت کنندگان را آقایان تشکیل می‌دهند، لذا درباره این نتیجه باید با احتیاط سخن گفت.

۳. بررسی رابطه تأهل با نگرش سوادآموزان به مفید بودن طرح

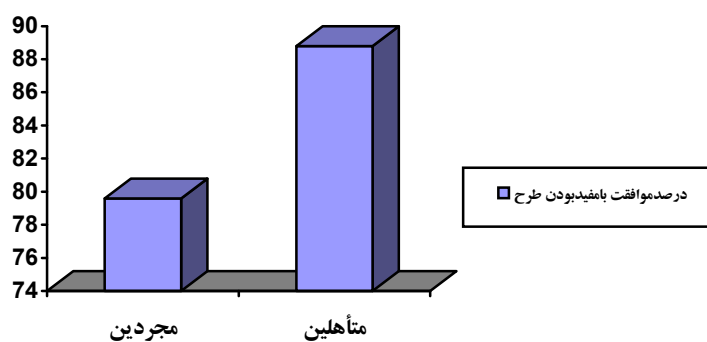
جهت پاسخ به این سؤال که آیا نظر متأهلین و مجردین نسبت به مفید بودن طرح، تفاوت معنی داری وجود دارد، نتایج زیر به دست آمد:

جدول ۸. رابطه تاهل و مفید بودن طرح خدمات مکاتبه‌ای

تاهل	مفید بودن طرح خدمات مکاتبه‌ای		جمع کل
	بلی	خیر	
مجرد	۷۸ %۷۹/۶	۲۰ %۲۰/۴	۹۸ ۱۰۰%
متاهل	۱۹۸ %۸۸/۸	۲۵ %۱۱/۲	۲۲۳ ۱۰۰%
جمع کل	۲۷۶ %۸۶	۴۵ %۱۴	۳۲۱ ۱۰۰%

با توجه به نتایج، ۷۹/۶ درصد مجردین طرح را مفید می‌دانند، در حالی که ۸۸/۸ درصد متأهلین از طرح راضی هستند که نمودار آن در زیر ارائه می‌گردد:

نمودار ۳. میزان مفید بودن طرح خدمات مکاتبه‌ای از دیدگاه متأهلین و مجردین

جهت بررسی این موضوع که آیا این تفاوت دیدگاه متأهلین و مجردین از نظر آماری نیز قابل قبول است، به تحلیل آن با استفاده از آزمون کای دو می‌پردازیم:

جدول ۹. آزمون کای دو تفاوت دیدگاه متاهلین و مجردین نسبت به مفید بودن طرح

نوع آزمون	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی
آزمون کای دو	۴/۷۷	۱	۰/۰۲۹

با توجه به این که سطح معنی داری آزمون کمتر از ۰/۰۵ می باشد، می توان گفت از نظر آماری بین این دو گروه تفاوت آماری وجود دارد، یعنی متاهلین به طور معنی داری طرح خدمات مکاتبه‌ای را مفیدتر از مجردین می دانند.

جدول ۱۰. ضریب فی بین تأهل و مفید بودن طرح خدمات مکاتبه‌ای

ضریب همبستگی	مقدار	سطح معنی داری
ضریب فی: ph	-۰/۱۲۲	۰/۰۲۹

ضریب فی نیز معنی دارست چون سطح معنی داری آن کمتر از ۰/۰۵ می باشد، ولی میزان همبستگی در سطح خیلی پایین است.

۴. بررسی مقایسه‌ای بین میزان مطالعه قبل و بعد از عضویت در طرح

برای تحلیل مقایسه‌ای میانگین مطالعه در هفته قبل از عضویت در طرح و بعد از عضویت در طرح از آزمون T-Test استفاده نمودیم که آیا میزان مطالعه پس از عضویت در طرح افزایش یافته است یا خیر؟ که نتایج آن در زیر ارائه می گردد:

جدول ۱۱. آزمون T میزان ساعت مطالعه قبل و بعد از عضویت در طرح خدمات مکاتبه‌ای

میزان ساعت مطالعه در هفته	میانگین ساعت مطالعه	تعداد	انحراف استاندارد	میانگین خطای استاندارد
بعد از عضویت در طرح	۵/۳۱	۳۱۸	۵/۱۷	۰/۲۹
قبل از عضویت در طرح	۲/۴۳	۳۱۸	۴/۱۱	۰/۲۳

همان گونه که در نتایج فوق مشاهده می گردد، میانگین ساعت مطالعه در هفته قبل از عضویت سودآموزان ۲/۴۳ ساعت بوده که پس از عضویت در طرح به ۵/۳۱ ساعت افزایش یافته است. البته لازم به ذکر است که در هر دو حالت میزان مطالعه در سطوح پایینی قرار دارد.

جدول ۱۲. آزمون F میزان ساعت مطالعه قبل و بعد از عضویت در طرح خدمات مکاتبه‌ای

مقدار آزمون F	۶/۱۲
سطح معنی داری	۰/۰۰۱

با توجه به اینکه سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵ می باشد، می توان این چنین تفسیر نمود که افزایش زمان مطالعه به دو برابر، از لحاظ آماری معنی دار است، یعنی عضویت در طرح موجب افزایش ساعات مطالعه افراد شده است.

۵. بررسی رابطه بعد خانواده و موفقیت طرح از دیدگاه فراگیران

برای یافتن پاسخ این سؤال که آیا کمی یا زیادی تعداد افراد خانواده در دیدگاه فراگیران نسبت به موفقیت طرح تأثیر دارد، از آزمون t-test استفاده نمودیم که نتایج زیر حاصل گردید:

جدول ۱۳. آزمون T بعد خانواده و موفقیت طرح خدمات مکاتبه‌ای

میانگین خطای استاندارد	انحراف استاندارد	میانگین بعد خانواده	تعداد	مفید بودن طرح
۰/۱۲	۲/۰۳	۵/۵۵	۲۷۶	بلی
۰/۳۴	۲/۳۴	۵/۹۵	۴۷	خیر

همان گونه که در جدول فوق مشاهده می گردد، میانگین بعد خانواده (تعداد اعضاء) در گروه موافقان مفید بودن طرح ۵/۵۵ نفر و در گروه مخالفان ۵/۹۵ نفر می باشد که تفاوت زیادی ندارد. نتیجه آزمون نیز در جدول زیر ارائه می گردد:

جدول ۱۴. آزمون F رابطه بعد خانواده و موفقیت طرح خدمات مکاتبه‌ای

مقدار آزمون F	۱/۲۰
سطح معنی داری	۰/۲۷

همان گونه که در جدول مشاهده می‌گردد، سطح معنی داری بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین می‌توان این چنین نتیجه گرفت که رابطه بین بعد خانواده (تعداد اعضاء) و رضایت از طرح تأیید نشده است.

۶. بررسی رابطه سن سوادآموزان و موفقیت طرح از دیدگاه فراگیران

برای تحلیل این سؤال که آیا با تغییر سن میزان رضایت سوادآموزان از طرح تغییر می‌یابد، از آزمون t-test استفاده نمودیم که نتایج زیر به دست آمد:

جدول ۱۵. آزمون T رابطه سن سوادآموزان و موفقیت طرح خدمات مکاتبه‌ای

میانگین اشتباه استاندارد	انحراف استاندارد	میانگین سن فراگیران	تعداد	مفید بودن طرح
۰/۶۷	۱۱/۲۰	۳۱/۴۰	۲۷۴	بلی
۱/۳۶	۹/۳۶	۳۱/۸۰	۴۷	خیر

همان گونه که در جدول فوق مشاهده می‌گردد، میانگین سنی در گروه موافقان طرح ۳۱/۴۰ و در گروه مخالفان ۳۱/۸۰ می‌باشد. از بررسی این مطلب که آیا از نظر آماری این تفاوت معنی دار است یا نه، نتایج ذیل حاصل گردید:

جدول ۱۶. آزمون F رابطه سن سوادآموزان و موفقیت طرح خدمات مکاتبه‌ای

مقدار آزمون F	۵/۱۱
سطح معنی داری	۰/۰۲۴

با توجه به این که سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، می‌توان گفت تفاوت معنی دار است، یعنی جوان ترها نگرش مثبت تری نسبت به اجرای طرح دارند.

۷. بررسی رابطه اشتغال و نگرش نسبت به مفید بودن طرح خدمات مکاتبه‌ای

برای رسیدن به پاسخ این سؤال که آیا وضعیت اشتغال سوادآموزان در نگرش آنها نسبت به مفید بودن طرح تأثیر دارد، از آزمون کای دو استفاده نمودیم که نتایج زیر حاصل شد:

جدول ۱۷. رابطه اشتغال با مفید بودن طرح خدمات مکاتبه‌ای

وضعیت اشتغال	مفید بودن طرح خدمات مکاتبه‌ای		جمع کل
	بلی	خیر	
خانه‌دار	۱۵۹ %۸۶/۹	۲۴ %۱۳/۱	۱۸۳ ۱۰۰ %
شاغل	۶۶ %۷۷/۶	۱۹ %۲۳/۴	۸۵ ۱۰۰ %
بیکار	۳۷ %۹۰/۲	۴ %۹/۸	۴۱ ۱۰۰ %
جمع کل	۲۶۲ %۸۴/۸	۴۷ %۱۵/۲	۳۰۹ %۱۰۰

همان‌گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود، ۸۶/۹ درصد خانه‌دارها، ۷۷/۶ درصد شاغلین و ۹۰/۲ درصد بیکاران از طرح رضایت دارند. البته لازم به ذکر است که این بیکاران را دختران مجرد روستایی تشکیل می‌دهند و صرفاً رضایت آنها به دلیل پرکردن اوقات فراغت نه از جهت آماده‌سازی برای اشتغال آنهاست. جهت بررسی این موضوع که آیا این تفاوت‌ها از لحاظ آماری معنی‌دار است یا نه، نتایج آزمون کای دو را ارائه می‌نماییم:

جدول ۱۸. آزمون کای دو تفاوت دیدگاه شاغلین و بیکاران نسبت به مفید بودن طرح

نوع آزمون	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی‌دار
کای دو	۴/۹۳	۲	۰/۰۸

- با توجه به این که سطح معنی داری بیشتر از ۰/۰۵ می باشد، از لحاظ آماری این تفاوت معنی دار نیست.
۸. برخلاف تصور قالب در جامعه، سن افراد تحت پوشش نهضت سوادآموزی رو به کاهش بوده و به عبارتی فراگیران و مخاطبان جوان تر شده‌اند (۴۸/۵ درصد کمتر از سی سال).
۹. طرح خدمات مکاتبه‌ای در جذب خانم‌ها موفق تر بوده است (۸۹/۵ درصد).
۱۰. ۶۹/۳ درصد افراد تحت پوشش را متأهلین و ۳۰/۷ درصد را مجردین تشکیل می دهند.
۱۱. ۵۹/۳ درصد افراد تحت پوشش را خانم‌های خانه‌دار، ۲۷/۸ درصد را شاغلین و ۱۳ درصد را بیکاران تشکیل می دهد.
۱۲. ۴۵/۷ درصد تقاضاها در مورد محتوای کتاب‌ها، موضوعات حرفه‌آموزی و آموزش‌های کشاورزی بوده است.
۱۳. افراد تحت پوشش دارای خانواده‌های پرجمعیت هستند، ۷۲/۳ درصد فراگیران دارای خانواده‌هایی با بیش از ۴ نفر جمعیت هستند.
۱۴. در مجموع ۸۱/۹ درصد افراد تحت پوشش، طرح را مفید دانسته‌اند؛ البته کاستی‌هایی برای آن ذکر نموده‌اند.
۱۵. مهم‌ترین فواید طرح را به ترتیب، افزایش سطح اطلاعات و آگاهی (۷۳/۷ درصد)، افزایش توانایی خواندن و نوشتن (۳۵ درصد)، حل مشکلات و تربیت فرزندان (۲۲/۳ درصد) و پس از آن صرفه‌جویی در وقت، افزایش علاقمندی به مطالعه، پرشدن اوقات فراغت، احساس مفید بودن و کمک به برنامه‌ریزی بهتر برای زندگی اعلام نموده‌اند.
۱۶. مهم‌ترین کاستی‌های طرح را، مشکلات مربوط به مراسلات (۵۷/۲۲ درصد)، محتوای کتاب‌ها (۴۱/۶ درصد)، قوانین و مقررات (۴۱/۶۴ درصد)، نیروی انسانی (۳۷/۴۸ درصد)، تأمین بودجه (۵۸/۲۲ درصد) و مسائل مربوط به فراگیران (۴۷/۲ درصد) اعلام نموده‌اند.
۱۷. برخی نتایج دیگر در جدول ذیل ارائه میگردد:

جدول ۱۹. خلاصه نتایج شرایط اجرایی طرح خدمات مکاتبه‌ای

سؤال	توزیع به موقع کتابها	عودت به موقع کتابها	استقبال فراگیران از طرح	تناسب تعداد کتب با اعضاء	وجود واحد پستی در محل زندگی	برگزاری جلسات توجیهی	کیفیت وسایل ارسال کتب	علاقمندی سرگروهها نسبت به پیگیری کارها
درصد پاسخ	۶۹/۳	۶۲/۷	۷۵/۷	۶۴/۹	۴۹/۷	۷۲/۷	۸۸/۷	۶۵/۳
درصد پاسخ خیر	۳۰/۷	۳۷/۳	۲۴/۳	۳۵/۱	۵۰/۳	۲۷/۸	۱۱/۳	۳۴/۷

خلاصه پیشنهادها

- با توجه به این که مخاطبین نهضت سوادآموزی جوان تر شده‌اند، بنابراین در تهیه محتوا به نیازهای جوانان توجه ویژه‌ای مبذول گردد. (۴۸/۵ درصد فراگیران سن کمتر از سی سال دارند).
- با توجه به این که ۳۰/۷ درصد مخاطبین را مجردین تشکیل می‌دهند، در تهیه محتوا به نیاز دختران مجرد توجه گردد.
- در تهیه محتوا از موضوعات حرفه‌آموزی و آموزش‌های کشاورزی استفاده گردد (۴۵/۷ درصد متقاضیان).
- تهیه محتوا، منطقه‌ای (محروم / برخوردار / نیمه‌محروم) گردد. یعنی بر اساس درجه محرومیت و نیازهای آنان در سه گروه محروم، نیمه‌محروم و برخوردار تهیه گردد.
- در تهیه محتوا به نیازهای خانواده‌های پرجمعیت توجه گردد (۳ / ۷۲ درصد خانواده‌هایی با بیش از ۴ نفر هستند).
- جهت رفع اشکال و مراسلات، با بررسی کارشناسانه پیشنهادهای مطرح شده، راه‌حل‌های مناسب توسط مسئولان در نظر گرفته شود.
- در توزیع کتاب‌ها دقت بیشتری گردد (۳۷/۵ درصد توزیع به موقع کتاب‌ها را خواستار شده‌اند).
- در تهیه محتوی، تنوع، شادی بخش بودن، مکالمه‌ای بودن پیام مد نظر قرار گیرد.
- جهت تقویت انگیزه، اقدام به برگزاری مسابقه و اعطای گواهینامه پایان دوره مهارت‌آموزی گردد.

- جهت بهبود فرایند کار، مسئولان بازدیدهایی در طول برنامه از روند اجرای کار، آمار و ارقام ارائه شده از سوی ادارات را داشته باشند.
- جهت پویایی گروه‌ها، اجازه حضور سایر افراد با سایر مدارک از قبیل دانش‌آموزان ترک تحصیل کرده نیز داده شود.
- استفاده از رسانه‌هایی همچون صدا و سیما از دو جهت زیر مورد توجه قرار گیرد:
  ۱. تبلیغ و اطلاع‌رسانی طرح و برنامه خدمات مکاتبه‌ای به فراگیران
  ۲. پشتیبانی محتوایی (یعنی استفاده از این رسانه‌ها به عنوان حامل محتوا)
- تشکیل کارگاه‌ها و نشست‌های علمی در ارتباط با خدمات مکاتبه‌ای در دو سطح در نظر گرفته شود:
  ۱. در سطح کارشناسان سازمان نهضت سوادآموزی (درون‌سازمانی)
  ۲. در سطح کارشناسان سازمانهای مختلف (برون‌سازمانی)
- طراحی دوره‌های آموزشی برای مسئولان اجرای طرح‌های خدمات مکاتبه‌ای
- پرداخت منظم حق‌الزحمه و بودجه طرح
- نیازسنجی دقیق جهت تدوین محتوای آموزشی
- ارائه گزارش‌های عملکرد طرح در مجلات، نشریات و سایر رسانه‌ها جهت اطلاع‌رسانی به جامعه
- تدوین دستورالعمل‌ها به گونه‌ای که قابلیت اجرا داشته باشند.
- در کنار کتاب یا نشریه ارسالی، از دیگر وسایل آموزشی مثل نوار و فیلم آموزشی استفاده گردد.

محدودیت‌های اجرای طرح

- به دلیل کم‌سوادی، برخی فراگیران قادر به پاسخگویی دقیق نبودند.
- برخی فراگیران به دلیل نهاده‌نشدن فرهنگ پژوهش، همکاری خوبی در تکمیل پرسشنامه‌های نظرخواهی نداشتند.
- به دلیل پراکندگی و بُعد مسافت، پرسشگران با مشکل رفت و آمد مواجه بودند.
- زمان جمع‌آوری اطلاعات مقارن با فصل کار روستاییان بود.
- به دلیل نهاده‌نشدن فرهنگ پژوهش، برخی مسئولان اقدام به خودسانسوری می‌کردند.

– برخی از نشانی‌های ارائه شده از گروه‌ها، به دلیل انصراف، مهاجرت و... پژوهشگران را دچار مشکلاتی می‌نمود.

فهرست منابع

- بازرگان، عباس و دیگران، (۱۳۷۶): روش تحقیق، تهران، انتشارات آگاه.
- برکوری، ری ام (۱۳۸۷): *مدیویت ارتباطات*، ترجمه سید محمد اعرابی، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- رؤوف، علی (۱۳۷۸): *یاد دادن برای یاد گرفتن*، تهران، کیهان.
- سرکار آرانی، محمدرضا (۱۳۸۱): *فرهنگ آموزش در ژاپن*، تهران، صف گستر.
- شریعتمداری، علی (۱۳۷۳): *جامعه و تعلیم و تربیت*، تهران، انتشارات بلبل.
- شکوهی، غلامحسین (۱۳۷۰): *مبانی و اصول آموزش و پرورش*، مشهد، انتشارات آستان قدس.
- شکوهی، غلامحسین (۱۳۷۴): *تعلیم و تربیت*، تهران.
- طاهری، عباسی (۱۳۷۹): *رسانه‌های همگانی و دوران اطلاعات*، تهران، انتشارات پوینده.
- عسکریان، مصطفی (۱۳۷۲): *نقش آموزش جمعیت بزرگسال بی‌سواد در بهبود بهره‌گیری از منابع انسانی*، تهران.
- عسکری، علی (۱۳۸۱): *بررسی نظرات در مورد طرح خدمات مکاتبه‌ای، آذربایجان شرقی*.
- اصلاحیه طرح خدمات مکاتبه‌ای موضوع نامه شماره ۲۴/۱۳۰۵۶ مورخه ۸۱/۸/۲۸ مدیریت تداوم آموزش سازمان. ماهنامه‌های مسایل آموزش بزرگسال کشور. شماره‌های ۶ و ۹ و ۱۰ تا ۱۲، سال ۱-۱۳۸۰.
- ماهنامه‌های علمی، آموزشی، خبری سازمان نهضت سوادآموزی کشور، شماره‌های ۷ تا ۱۱ سال ۱-۱۳۸۰.
- <http://www.eliniran.com>
- <http://www.techknowlogiu.org>

مشخصات نویسندگان

- سید کمال‌الدین حسینی کارشناس ارشد پژوهش علوم اجتماعی و مدرس مراکز تربیت معلم است. علاقه پژوهشی او درباره مسائل اجتماعی بویژه آموزش و پرورش است.
- نشانی: مشهد، میدان آزادی، بعد از دانشگاه فردوسی، مرکز تربیت معلم شهید خورشیدی.
- Email: kamal_hosseini
- مسعود ایمانیان، کارشناس ارشد پژوهش علوم اجتماعی و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد واحد قوچان است. علاقه پژوهشی او درباره مسائل اجتماعی است.